

Pedagogija djelotvorne ljubavi Svetog Ivana Bosca kroz preventivni sustav i njegova aktualnost u suvremenom odgoju

Blažanović, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:042608>

Rights / Prava: [Attribution-ShareAlike 4.0 International](#) / [Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Nikolina Blažanović

**PEDAGOGIJA DJELOTVORNE LJUBAVI SVETOG IVANA BOSCA KROZ
PREVENTIVNI SUSTAV I NJEGOVA AKTUALNOST U SUVREMENOM ODGOJU**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Nikolina Blažanović

**PEDAGOGIJA DJELOTVORNE LJUBAVI SVETOG IVANA BOSCA KROZ
PREVENTIVNI SUSTAV I NJEGOVA AKTUALNOST U SUVREMENOM ODGOJU**

Diplomski rad

**Mentor rada:
prof. dr. sc. Vesna Bilić**

Zagreb, rujan 2020.

*Svakom djetetu dokazati koliko je
ljubljeno i dragocjeno u našim očima.*

Don Bosco

ZAHVALA

Na samom kraju svog školovanja zahvaljujem se svojoj obitelji, prijateljima, profesorima i svima koji su doprinijeli istraživačkom dijelu rada te svojoj mentorici koja je uložila trud i zalaganje kako bi ovaj diplomski rad bio što uspješniji. Zahvaljujem se i Ljubavi, koja me je vodila, a neka me i dalje vodi, kroz život.

SAŽETAK

Sveti Ivan Bosco, otac i učitelj mladeži, bio je talijanski svećenik koji je rođen 1815. godine na području Torina. Društveno-povijesni kontekst doba u kojem je živio vidi kao izazov tadašnjeg vremena da se posveti odgoju i spasu duša mnoge napuštene mladeži koju susreće. Tako gradi preventivni odgojni sustav gdje su temeljne vrijednosti vjera, razum i ljubaznost kojima usmjerava mladež na dobro. Čvrsto vjerujući da je svaki čovjek stvoren na sliku i priliku Božju, smatra da svi u sebi sadrže klicu dobroga koje dalje treba razvijati. Njegova pedagogija je pedagogija povjerenja, ljubavi i nade u mlade, a temelje za nju gradi na uzoru i životu Isusa Krista. Don Boscove ideje i dalje žive u crkvenom salezijanskom redu koji je osnovao, a aktualnost preventivnog sustava primjećuje i suvremena pedagogija.

Ovim diplomskim radom prikazat će se ideje preventivnog sustava i vrijednosti na kojima se temelji. Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati vrijednosti, odgojne metode i aspiracije učiteljica razredne nastave državnih škola i članove salezijanskog oratorija te primjenjivost don Boscovog preventivnog sustava u suvremenom odgoju. Istraživanje je provedeno na uzorku od šest ispitanika. Za potrebe istraživanja korištena je kvalitativna metoda i polustrukturirani intervju. Rezultati pokazuju kako se vrijeme u kojem djeluje don Bosco može povezati s današnjim vremenom i sustavom vrijednosti. Individualni pristup djetetu i povjerenje na kojima se temelji don Boscov preventivni sustav istaknuta je i suvremena odgojna metoda. Implikacije istraživanja mogu koristiti odgajateljima, roditeljima, učiteljima i stručnjacima u praktičnoj primjeni odgojnog djelovanja.

Ključne riječi: Don Bosco, preventivni sustav, odgoj, pedagogija povjerenja

SUMMARY

St. John Bosco`s pedagogy of the heart through the preventive system and its topicality in contemporary education

Saint John Bosco, father and teacher of the young, was an Italian priest born in 1815 near Turin. He accepted the obstacles of the social and historical context of the time he lived in as a challenge to devote himself to the upbringing and salvation of the many abandoned young children that he encountered. In this way he built the preventive system, an educational system based on the values of faith, reason and kindness, which he used to guide his youth to good. Firmly believing that every human is created in the image of God, he believed that every human being possesses a drop of kindness, which should be fostered. His pedagogy is the pedagogy of trust, love and hope in young people, with the foundations built on the figure and life of Jesus Christ. Don Bosco's concepts have been preserved in the Salesian Order, an order of priests that he founded, and the relevancy of the preventive system is also marked by contemporary educators.

This paper will demonstrate the ideas and values that the preventive system was built on. The aim of the research section of the paper was to explore the values, pedagogical methods and tendencies of lower primary school teachers in public schools and those of members of the Salesian oratory and to question the applicability of don Bosco's preventive system in today's education. The research was conducted on a sample of 6 examinees. In this research, a qualitative research method and a semi-structured interview were used. The results indicate that the period of Bosco's work can be linked to today's system of values. Individual approach to a child and trust are both the foundations of Bosco's preventive system and a notable part of contemporary teaching methods. The implications of the research can help educators, parents, teachers and experts in the practice of teaching.

Key words: Don Bosco, preventive system, upbringing, pedagogy of trust

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ŽIVOTOPIS SVETOG IVANA BOSCA	2
3. POVIJESNI KONTEKST I POČECI ODGOJNOG RADA IVANA DON BOSCA	4
4. ULOGA ODGOJA U ŽIVOTU ČOVJEKA I DON BOSCOVE PEDAGOŠKE IDEJE	5
5. PREVENTIVNI SUSTAV	7
5.1. <i>Temelj preventivnog sustava</i>	9
5.2. <i>Odgajatelj u preventivnom sustavu</i>	11
5.3. <i>Odgojno očinstvo i pastoralna ljubav</i>	12
5.4. <i>Vjera u odgoj i odgojni optimizam</i>	13
6. ORATORIJ – ORGANIZACIJSKI MODEL I METODE KOJE SE PROVODE	14
6.1. <i>Kazna</i>	15
6.2. <i>Riječ na uho</i>	16
6.3. <i>Salezijansko oko i aktivno slušanje</i>	16
6.4. <i>Riječ za laku noć</i>	16
6.5. <i>Igra i glazba u oratoriju</i>	17
7. AKTUALNOST PREVENTIVNOG SUSTAVA DANAS	18
8. EMPIRIJSKI DIO: ISKUSTVA RADA S DJECOM I MLADIMA U DANAŠNJEM DRUŠTVU	20
8.1. <i>Cilj istraživanja</i>	20
8.2. <i>Metoda istraživanja</i>	20
8.3. <i>Sudionici istraživanja</i>	21
8.4. <i>Postupak istraživanja</i>	22
8.5. <i>Rezultati istraživanja i rasprava</i>	23
9. ZAKLJUČAK	32
LITERATURA	34
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	38

1. UVOD

Sveti Ivan Bosco (1815.- 1888.), svećenik i utemeljitelj salezijanskog crkvenog reda, čitav svoj život posvećuje odgoju mladeži kako bi postali poštenu građani i dobri kršćani te prije svega tako spasili svoju dušu. Svoje odgojne temelje iznosi u preventivnom sustavu. Villanueva (2008) preventivno djelovanje objašnjava kao umijeće pozitivnog odgajanja pri čemu se na privlačan način predlaže ono što je dobro, tj. preventivnim se odgojem nastoje pridobiti srca kako bi radosno koračala kroz život i činila dobro. Temelj preventivnog sustava tri su stožerne vrednote razuma, vjere i ljubaznosti. Jedna od temeljnih postavki pedagogije djelotvorne ljubavi don Bosca je *odgoj primjerom* jer smatra da je biti odgajatelj prije svega poziv u kojem se raste malo po malo vlastitim trudom i zalaganjem. Ključ svega je *ljubav* čijim jezikom odgajatelj govori i dopire do srca svojih odgajnika (Golubović, 2016). Sv. Ivan Bosco ideal ljubavi vidi u Isusu Kristu s čijeg izvora i sam neprestano prima ljubav, darivajući je poslanoj mu mladeži.

U nastavku rada slijedi životopis Sv. Ivana Bosca i povijesni kontekst vremena u kojem je djelovao. Nadalje će biti istaknuta uloga odgoja u životu čovjeka te same ideje don Boscova odgoja kojeg nazivaju *ocem i učiteljem mladeži*. Slijedi poglavlje o preventivnom sustavu i značajkama samog sustava te oratoriju kao organizacijskom modelu u kojem se taj sustav provodi. Zatim će se analizirati aktualnost preventivnog sustava danas dok će se provedenim kvalitativnim istraživanjem potvrditi kolika je potreba za pedagogijom kojoj je čitav svoj život posvetio ovaj *učitelj pedagogije dobrote*, kako ga mnogi nazivaju.

2. ŽIVOTOPIS SVETOG IVANA BOSCA

Sveti Ivan Bosco, utemeljitelj salezijanske družbe, bio je talijanski svećenik i odgajatelj mladih. Rođen je u Becchium, mjestu nedaleko od Torina, 16. kolovoza 1815. godine. Kada je imao dvije godine, umire mu otac te majka Margarita ostaje udovica s tri sina, što uvelike utječe na njegov čitav život (Chiavarino, 2013).

U devetoj godini usnuo je san koji je označio cijelu njegovu budućnost i smjer djelovanja. Već u vrlo ranoj dobi od deset godina, Ivan Bosco počinje se zanimati za djecu. Tako promatra svoje prijatelje, proučava njihove karaktere te zaključuje što im je *na umu i srcu* (Bosco, 2018, str. 21). Svojim bi prijateljima uvijek ispričao neku poučnu priču, privlačio ih je i raznoraznim akrobatskim vještinama, a oni bi se rado okupljali (Bosco, 2018).

Ivan Bosco bio je spreman učiti i čitati te bi istovremeno dane provodio učeći i teško radeći svakodnevnih poslova koji su se trebali obavljati. Kako više nije bilo moguće učiti i raditi zbog protivljenja vlastitog brata, majka Margarita Ivanu Boscu predlaže da napusti obiteljski dom i ode u jednu obitelj koja će se pobrinuti za njega, a time će moći i nastaviti svoju želju za školovanjem (Bianco, 2003).

U dobi od četrnaest godina svećenik don Josip Calosso upoznaje Ivana Bosca i vidi u dječaku potencijal te ga počinje poučavati u svojoj župi da jednog dana postane svećenik. Nedugo zatim don Calosso umire. Majka Margarita odlučuje dječaka Ivana Bosca poslati na daljnje školovanje u Castelnuovo gdje Ivan Bosco kreće na svoj životni put (Bianco, 2003).

U Castelnuovu Ivan Bosco nailazio je na brojne poteškoće, posebice od svojih vršnjaka, ali isto tako pokazivao je nadarenost i veliku spremnost na učenje. Boravio je kod jednog krojača te tako promatrao kako i što se radi u njegovoj krojačnici. Kasnije će *u oratoriju otvoriti prve zanatske radionice za svoje dječake i bit će njihov prvi učitelj, pokazivat će im kako se šiva i što sve može čekić u vještim rukama krojača* (Bianco, 2003, str. 34).

Kako Bosco napreduje u svom školovanju, majka Margarita odlučuje poslati ga u veći grad imenom Chieri. Tamo Ivan Bosco živi u kući jedne gospođe i njezinog sina. U školi opet pokazuje izuzetno *čudesno pamćenje*. Tako ga sam profesor ohrabruje riječima: *Bosco, blago tebi. Nastoj da to genijalno pamćenje dobro iskoristiš* (Bianco, 2003, str. 37).

Ivan Bosco u Chieriju osniva *Društvo veselja*. Tim je društvom svoje prijatelje želio potaknuti na dobro i na pravila savjesnog izvršavanja svojih obaveza kao i dolično ponašanje jednog kršćanina (Bianco, 2003).

Nakon završene srednje škole Ivan odlučuje postati svećenik, a njegova majka Margarita bodri ga riječima: *Želim da dobro razmisliš. Jednom kad odlučiš, slijedi svoj put i ne obaziri se ni na koga. Spasenje duša mora biti tvoja prva i najveća briga* (Bianco, 2003, str. 39).

U godinama sjemeništa Ivan napreduje u svom znanju. Bio je uzoran student, veseo mladić koji pomaže svima. Dana 5. lipnja 1841. g. Ivan Bosco zaređen je za svećenika te ga od tada nazivaju don Bosco (Bianco, 2003).

Postavši svećenikom, don Bosco dobiva mogućnost različitih službi, ali u Torinu povjerava svećeniku don Cafassu želju da služi mladima s ulice, no još ne zna na koji točno način. Oko njega se polako počinju okupljati dječaci te don Bosco pokreće rad oratorija. Što će biti oratorij i kako će izgledati, don Bosco navodi u svojim bilješkama:

Imat ćemo prostrane zgrade sa školama i sa spavaonicama, koje će primati dječake koliko ih god dođe. Imat ćemo sve vrste radionica, gdje će mladi moći izučiti zanate. Imat ćemo divno dvorište i prostrana predvorja za igru, predivnu crkvu, klerike, katehete, asistente, umjetnike, profesore, brojne svećenike koji će poučavati dječake (Bianco i De Ambrogio, 1989, str. 60).

Oratorijem prolazi mnoštvo dječaka, a don Bosco 1859. godine osniva Salezijansku družbu. Cilj je družbe kršćanski odgoj mladih, posebice napuštenih i siromašnih. Kasnije, 1872. godine, osniva Družbu časnih sestara Kćeri Marije Pomoćnice, a 1876. Udruženje salezijanaca suradnika koji također brinu o dušama mladih (Silov, 2014).

Don Bosco napušta ovaj svijet 31. siječnja 1888. godine ostavivši iza sebe toliko dobra (Bianco, 2003). Svojim životom utjecao je na mnoge mlade kako tada, tako i danas, nadahnjujući ih da i sami postanu uzorni građani i kršćani, učeći tako i druge moralnim vrijednostima.

3. POVIJESNI KONTEKST I POČECI ODGOJNOG RADA IVANA DON BOSCA

Don Bosco živi u vremenu u kojem je Italija podijeljena na više kneževina te dolazi do buđenja nacionalne svijesti, ratova i II. industrijske revolucije. Ona potiče migracije iz sela u gradove i mijenja se sustav vrijednosti. Ljudi rade na pojedinim specijaliziranim radnim funkcijama po društvenom principu efikasnosti i profita koji djeca i stariji građani ne mogu ostvariti. Zatvori su prepuni mladih i djece. Torino je u 19. st. industrijski centar Italije u kojem se, kao i u čitavoj državi, primjenjuje represivni sustav u slučajevima maloljetničke delinkvencije. Gledajući čitavu situaciju u kojoj boravi, prema savjetu svećenika don Cafassa, don Bosco šee ulicama Torina i promatra tragediju djece i mladih kojima želi pomoći, odgojem i skrbi (Silov, 2014).

Mladi su bili spremni raditi nemoralne stvari kako bi pronašli posao. *Kad je pokušao da im se približi, s nepovjerenjem i prezirom udaljavali su se od njega. [...] Ta djeca i mladići po ulicama Torina bili su „iskvareni proizvod” industrijske revolucije* (Bosco, 1988, str. 91). Teresio Bosco o toj situaciji piše: *Djeca su popuštala snu i umoru u samoći mračnih tvornica. Radni dan trajao je od zore pa do zalaza sunca, s jednim jedinim obrokom o podne. Bolesti su uništavale male radnike* (Bosco, 1988, str. 93). Don Bosco, gledajući mlade, njihovo moralno i duševno stanje, njihov strah i nesigurnost, odgoj koji se sastojao od kazni i udaranja, odlučuje da baš tu treba početi djelovati.

Oni dječaci trebaju školu i rad koji im otvara i jamči sigurniju budućnost. Oni trebaju da se osjećaju kao dječaci, tj. da se opuste, da slobodno trče, skaču po zelenim livadama, da se vesele i da su daleko od kvarenja po pločnicima. Oni trebaju da se susretnu s Bogom i otkriju i ostvare svoje dostojanstvo (Bosco, 1988, str. 94).

Jedan od događaja koji je don Bosca jako dirnuo bio je posjet zatvoru u kojem je gledao mladež s ulice prepuštenu samoj sebi koja je tamo završila zbog raznoraznih krađa i nezadovoljstva životom. Oskudno su ih hranili, a nalazili su se u mračnim prostorijama. Kako je razgovarao s njima, upoznavao je njihove tužne priče. Na početku su ga vrijeđali, a zatim bi mu se polako približili kao prijatelji. Neki su ga vidjeli kako za njima plače, shvativši tako da ih jako voli i da želi da se mijenjaju. Znao je da im jedino ljubav nedostaje (Bosco 1988). Goruća želja, da pomogne toj silnoj mladeži, budi u don Boscu želju za otvaranjem oratorija. Oratorij bi bio

centar u kojem bi dječaci mogli biti istinski prijatelji, tamo gdje bi zatvorenici kada izađu iz zatvora ili dječaci s ulice imali podršku. Centar bi bio otvoren uvijek, a u njemu bi se svatko trebao osjećati dobrodošao. Prilika za početak oratorija dogodila mu se upoznavanjem dječaka Bartolomeja Garellija. Naime, dok je don Bosco boravio u crkvi, ugledao je siromašnog dječaka i počeo s njim razgovarati. Primijetivši da je dječak prepušten sam sebi, don Bosco ga poziva da dolazi k njemu te ga on uči svemu i čini sve da bude sretan (Bosco, 1988).

Cijeli njegov odgoj bio je zapravo odgovor na izazove vremena s kojima se tada suočavalo društvo i mladež (Silov, 2013).

4. ULOGA ODGOJA U ŽIVOTU ČOVJEKA I DON BOSCOVE PEDAGOŠKE IDEJE

Brojni su pedagozi proučavali ulogu odgoja u životu čovjeka. Imanuel Kant tvrdio je da čovjek može postati Čovjekom samo odgojem, a suvremeni pedagozi govore da je odgoj jednostavno postajanje čovjekom. Proučavajući odgoj, razlikujemo različite pristupe i koncepte. U novije se vrijeme definira kao *međuljudski odnos u kojem se stvaraju uvjeti za razvoj jedinke. To je odnos između roditelja i djece, odgojitelja i odgajanika, učitelja i učenika. Taj odgoj je u funkciji poticanja rasta i razvoja ličnosti* (Matijević, Bilić, Opić, 2016, str. 81).

Budući da odgoj podrazumijeva cjelokupan razvoj osobe, potrebno je uzeti u obzir njezine osjećaje, tjelesnost, razum i duhovnost. Odgojno djelovanje usmjereno je vrednotama stoga treba odgajati za istinu, slobodu, ljubav, pravdu i solidarnost. Odgajanje djece i mladih potiče razvijanje samog društva, a sam odgoj ima preventivno djelovanje jer odgajamo djecu za budućnost. Time odgoj kao odgovorna zadaća predstavlja proces na kojem treba raditi čitavo društvo (Ridički, Maleš, Rijavec, 1999).

Odgoj se temelji na odnosu između odgajatelja i odgajanika te se ne može zamisliti bez njihove međusobne povezanosti. Uvijek se polazi od potreba, interesa i dobrobiti odgajanika te se pretpostavlja njegova aktivna uloga (Matijević i sur. 2016, str. 95). Odgajatelj pomaže mladom čovjeku ili djetetu da spozna samoga sebe, stvori ispunjen život i tako, svojim talentima, izgrađuje društvenu zajednicu kojoj pripada.

Pedagogija slobodnog vremena bavi se proučavanjem odgoja koji se stječe u drugim institucijama izvan obitelji i škole. Slobodno vrijeme omogućuje pojedincu da poboljša kvalitetu svog života i tako se bavi i sudjeluje u stvarima koje voli. Vrlo je bitno osigurati mjesta za druženje ili neke druge radne sredine za cjelovito ljudsko ostvarenje (Matijević i sur., 2016).

Proučavajući odgoj i njegovu ulogu tijekom povijesti, kao i brojne pedagoške ideje koje se njime bave, može se zaključiti kako bez kvalitetnog odgoja nema ni kvalitetnog društva, a time ni kvalitetne budućnosti (Matijević i sur., 2016).

Don Boscove ideje o odgoju utjecale su na mnoštvo ljudi. Prema Ivanu Pavlu II., don Bosco je *otac i učitelj mladeži*. Nazivaju ga i *svecem mladenačke radosti, najvećim odgojiteljem 19 st., prijateljem napuštenih, učiteljem pedagogije dobrote, iskusnim pedagogom i duhovnim učiteljem, ocem siromaha* i mnogim drugim sintagmama (Silov, 2014, str. 27).

Don Bosco predstavnik je religijske (kršćanske) pedagogije (Silov, 2014; str. 28). Braidó (1992) ističe da se pedagogija svetog Ivana Bosca može promatrati kao nešto između projekta i utopije, tj. kao operativni projekt, zato što se odgojni sustav podudara s njegovim životom. Neki autori njegovu pedagogiju nazivaju iskustvenom ili pak pripovjednom pedagogijom koju je prožeo kroz djelotvoran rad (Silov, 2014).

Pedagogija don Bosca ima oznake transcendentalne pedagogije (Silov, 2014, str. 35) što bi značilo da nije usmjerena samo na nešto iskustveno već to iskustveno nadilazi jer se usmjerava na Boga. Primjerice, sveti Bosco tijekom čitavog života imao je različita snoviđenja, a neki od tih snova značajno su obilježili njegovo poslanje. Najvažnijim snom smatra se onaj iz devete godine. U tom snu Ivan se nalazi između dječaka koji se ponašaju ružno i pokušava zaustaviti šakama, tj. nasilno. Tada dolazi Gospodin koji mu govori da će prijatelje zadobiti samo svojom blagošću i ljubavlju, a Ivan mu na to odgovara da on ne zna kako će to moći postići. Gospodin na to govori da će mu dati Učiteljicu koja će ga svemu poučiti. Zatim dođe Učiteljica, a svi ti dječaci s kojima je bio počeli su se pretvarati u različite životinje i zvijeri. Učiteljica mu kaže da će se ono što se događa dječacima događati i dječacima s kojima će on biti, zatim opet pogleda dječake koji se ovaj put od zvijeri pretvaraju u janjce. Don Bosco u snu zaplače i kaže da ne zna kako će on moći odgajati te dječake, a Učiteljica mu kaže da će sve shvatiti i razumjeti kada za to dođe vrijeme (Mandić, 2007). Gospodin je bio Isus Krist, Učiteljica Isusova majka, Marija, a smisao sna bio je

odnos čovjeka prema čovjeku, tj. kršćanska ljubav. Taj san određuje čitavu don Boscovu budućnost, a savršeno ga počinje shvaćati pred kraj svojeg života (Silov, 2014).

U početku svog odgojnog djelovanja, don Bosco uzore pronalazi u dvama svecima. Sveti Filip Neri, prorok radosti, zaštitnik i svetac mladih, a nazivaju ga još i Filip Dobri, djelovao je u 16. st. u Rimu gdje osniva i utemeljuje *oratorij kao model približavanja čovjeka, vjere i svakodnevnog života* (Silov, 2014, str. 30). Mlade, koji se oko njega okupljaju u oratoriju Božanske ljubavi, odgaja za časne ljude i dobre kršćane. Don Bosco, poput njega, utemeljuje oratorij kao *suvremeni organizacijski model odgoja, obrazovanja i života djece i mladeži* (Silov, 2014, str. 30) u suvremenim društvenim prilikama u doba u kojemu živi. Kao primjer, don Bosco uzima i svetog Franju Saleškog, prepoznajući ključ pridobivanja srca mladih u blagoj naravi ovoga sveca. Uzimajući model oratorija svetog Filipa Nerija te blagu narav, strpljivost i ljubaznost svetog Franje Saleškog, don Bosco gradi ustanovu u kojoj će se mladi okupljati (Silov, 2014). On prihvaća mladića onakavim kakav je te tvrdi da, bez obzira na ponašanje koje trenutno pokazuje, u sebi svaki čovjek nosi klicu dobra. On je svakom svom dječaku htio dati *mogućnost dubokog iskustva vjere, uključiti ga u društvenu stvarnost gdje će se osjećati aktivnim i korisnim članom po radu, suodgovornosti u zajedničkom dobru i angažmanu za miran suživot* (Villanueva, 2008). Onaj tko bi došao u oratorij, trebao bi se moći osjećati prihvaćenim, poželjnim, dobrodošlim, tj. najbitnije od svega, voljenim. Dječaci su ondje stjecali prijatelje, opismenjivali se, učili se raditi svakojake vještine, učili o vjeri i pravilima građanskog ponašanja (Villanueva, 2008).

Corallo (2017) ističe kako je čitava ideja don Boscovog odgojnog sustava pobjeđivanje zla dobrim. Njegov je odgoj radostan, pozitivan, živ, potiče na akciju, ne zabranjuje, ne razočarava, nego smatra da iz jedne i male klice dobra, koji svaki mladi čovjek ima, treba narasti sve ostalo dobro i nadvladati ono loše.

5. PREVENTIVNI SUSTAV

Silov (2014) navodi da u 19. st. društvo u odgoju mladih primjenjuje dva sustava, represivni i preventivni. Represivni sustav koristi podložnost zakonu te kršenje zakona dovodi do

dodjeljivanja kazne kako bi se ponašanje ispravilo. Oni koji su nadređeni nastupaju strogo i prijeteće bez ikakve prisnosti prema odgajanicima. Taj sustav sličí vojsci i vrlo je lagan za korištenje, nasuprot preventivnog sustava. Preventivni sustav sastoji se od toga da odgajanci upoznaju rad i pravila, primjerice neke ustanove, a onda ih odgajatelji i asistenti nadziru, ispravljaju, prate i savjetuju (Ghiglione, 2013). Izraz *preventivan* sinonim je za predvidiv, pripremljen, predodređen, koji uključuje stvaranje pozitivnih uvjeta za postizanje cilja, a isto tako je i projektivan jer je potrebno, osim prihvaćanja dobra, da se to dobro i dalje razvija nalaženjem strategija, vremena, suradnika koji zajedno s mladima odgajaju u odgojnim zajednicama (Nanni, 2014).

Prema Coelhu (2006), preventivni je sustav filozofija odgoja i metoda. Smisao i metoda odgoja nalaze se u prevenciji. U oratoriju, okupljajući mlade, don Bosco primjenjuje svoj preventivni sustav stvarajući tako *organizacijski model za provedbu takvog odgoja* (Silov, 2014, str. 37).

Don Bosco, u svojim rukopisima, u knjižici *Mala rasprava o preventivnom sustavu* navodi zadatke i uloge odgojitelja u preventivnom sustavu (Silov, 2014). S obzirom na to da se odgojni sustav temelji na razumu, vjeri i ljubaznosti, ističe se prednost preventivnog sustava nad represivnim zbog nekoliko razloga. Prvi razlog je da odgajnik, kojeg se prethodno upozorava na ponašanje, ne ostaje potišten zbog opomene. Odgajatelj ga opominje nastojeći pridobiti njegovo srce te je preventivna opomena prijateljska. Druga prednost preventivnog sustava mladenačka je dinamičnost koja vrlo lako zaboravi na pravila i kazne te se, ne pazeći na ponašanje, dogodi pogreška, koju bi dijete zasigurno izbjeglo, da ga je neki odgajatelj prijateljski opomenuo. Treća prednost preventivnog sustava je to što on odgajanje čini boljima. Represivni sustav može spriječiti nered i loše ponašanje, ali odgajanje rijetko čini boljima. Oni ne zaboravljaju kazne koje su dobili i vrlo ih često potiskuju, čuvajući to unutar sebe, želeći se čak i osvetiti. Možda se čini da su kazne i zaboravili, ali onaj tko prati njihovo ponašanje zna da odgajanje teško zaboravljaju kazne odgajatelja. Četvrti razlog je taj da preventivni sustav upućuje na takav odgoj u kojem odgajatelj odgaja tako što svojom ljubavlju pridobi odgajanje. Odgajatelj će moći utjecati na njegovo ponašanje, moći će ga opominjati, savjetovati i ispravljati jer će odgajanje u odgajatelju vidjeti onoga koji mu želi dobro (Silov, 2014). Odgajatelju je dakako teže nego

odgajaniku, no svojom revnosti i predanosti postići će ono što želi. Petitclerc (2009) navodi da je preventivni odgoj pedagogija povjerenja, nade i saveza.

Don Bosco sve svoje zamisli ujedinjuje u jedno koje je potrebno da bi čitav njegov sustav funkcionirao, a to je ljubav. Kršćanska ljubav ishodište je preventivnog odgoja. Don Bosco navodi kako se odgajatelj treba potpuno posvetiti svojim odgajanicima. Učitelji, asistenti i odgojitelji trebaju biti provjerene moralnosti. U njegovom odgojnom sustavu nema mjesta nemoralu i grijehu. Odgajanci mogu raditi sve što ih zanima samo ne nešto što je nemoralno. Mladima se trebaju omogućiti točno one aktivnosti koje vole: glazba, tjelovježba, kazalište i šetnja. Don Bosco se također zalaže za redovito pristupanje sakramentima te time i za rast u vjeri što mlade čuva od nemoralnosti. Potrebno je pripaziti na društvo s kojima se odgajnik druži i upućivati ga na pravi put. Navečer u ustanovama predlaže nekoliko srdačnih riječi ravnatelja ili odgajatelja kojima će se izreći kratka poruka za taj dan (Silov, 2014).

Cilj je preventivnog sustava građanski, moralni i znanstveni odgoj koji odgajatelj postiže kod svojih odgajanika. Biti pošten građanin znači ispravno se odnositi prema pravilima po kojima je uređen građanski suživot. Nanni (2014) tu navodi pravednost u društvenim odnosima, surađivanje u rješavanju društvenih potreba, plaćanje poreza, poštovanje prema javnim dobrima, odgovornost za budućnost zemlje i cijelog svijeta. Pošten građanin nije moguće biti ako odrasli i mladi nisu poštene osobe. Moralnost mora biti temelj zakona koja se prihvaća slobodno i osobnim zalaganjem. Dobro odgojena sloboda, snažna građanska svijest i osjećaj društvene odgovornosti mogu pružiti nadu u bolju budućnost društva. Znanstveni odgoj ističe intelektualni, tj. akademski dio odgoja u kojem će osoba, učeći, trudeći se i radeći na tome, pridonositi razvoju društva.

5. 1. Temelj preventivnog sustava

Knjižicu *Preventivni sustav u odgoju mladeži* don Bosco piše 1877. te među prvim tvrdnjama odlučno ističe da se čitav sustav temelji na razumu, vjeri i ljubaznosti (Nanni, 2014). Silov navodi kako se prva vrednota koju Bosco ističe, dakle razum, razlikuje od onoga kako taj

pojam određuju filozofi. Za don Bosca razum podrazumijeva *razborito i progresivno obrazovanje mladih usmjeravanjem prema svijetu, kulturi, stvarnosti života* (Silov, 2014, str. 44).

Prema Silovu (2014), Bosco govori o važnosti građanske odgovornosti, rada, čovječnosti, isticanja ljubavi prema bližnjem što se shvaća kao razumno ponašanje. Nanni (2014) navodi da svaki odgajatelj preventivnog sustava odgajaniku mora dati obrazloženje za nešto što predlaže učiniti na razuman način kako bi odgajanik, djevojčica ili dječak, mogao to razumjeti, tj. sve mora doći do srca tako da ono razumije zašto odgajatelj nešto želi. Mladi trebaju osjetiti da im odgajatelj predlaže nešto pozitivno i smisleno tako da shvate se vrijedi zauzeti za svoj napredak.

Drugi temelj don Boscovog sustava je vjera. Silov (2014) spominje da je za don Bosca, odgojen i savjestan čovjek, čovjek građanin i vjernik koji slijedi ideal u Isusu Kristu. Nanni (2014) ističe kako je salezijanska vjera jednostavna. Cilj je ljubiti Boga te tako ljubiti bližnje. Don Bosco je znao da su to za njega mladi koji su mu poslani. Upoznavajući Boga koji je sama ljubav, uči se biti strpljiv, ljubazan, dobar i milosrdan te je čitava vjera u preventivni sustav povezana s ljubaznošću.

Vesela ljubaznost, tj. pokazana ljubav, kako nam govori Bosco, (1988) treći je temelj preventivnog sustava. Sveti Pavao ističe da je „*ljubav velikodušna, dobrotivna [...] sve pokriva, sve vjeruje, svemu se nada sve podnosi.*” Bosco tvrdi da samo kršćanin može potpuno uspješno primijeniti preventivni sustav. Silov (2014) navodi da je u odgojnoj praksi oratorija don Bosco svakodnevno pokazivao ljubav prema svojim mladima, tj. odgajanicima. Svojim bi toplim riječima često isticao mladima koliko ih ljubi. Svoja uvjerenja govori riječima: „*Znajte da se ja potpuno posvećujem vama, danju i noću, jutrom i večeri, u svakom trenutku. Ništa drugo ne tražim nego da vam priskrbim moralnu, intelektualnu i fizičku korist. Za vas učim, za vas radim, za vas živim, za vas sam spreman dati i svoj život*” (Bosco, 2003). Ljubaznost nalazi izvor u ljubavi, a ljubav pomaže da svaki odgajatelj u svom odgajaniku vidi projekt Božje ljubavi, kako kaže Villanueva (2008) te se tako sam odgajanik može ostvariti postajući svjestan da je ljubljeno dijete Božje. Don Bosco ujedinjujući razum, vjeru i ljubaznost prevenira dobro pobjeđujući time zlo. Sa svojim mladima uspostavlja odgojne, ljudske i značajne odnose (Nanni, 2014).

5.2. Odgajatelj u preventivnom sustavu

Imajući na umu da je *odgoj stvar srca*, u *Preventivnom sustavu* (1877) don Bosco navodi uloge odgajatelja. Kako bi mogao pridobiti srce svog odgajanika, prema Nanniju, (2014) treba prvotno raditi na svome srcu. Obnavljati svoje srce i jačati odgojnu nakanu, uloge su odgajatelja. Uz temperament odgajatelja, privlačnost te ljubaznost, važno je imati *odgojnu strast*.

Odgajati nekoga ne dolazi samo od sebe, već je za to potreban rad na sebi; na razini kompetencija, stavova, motivacije i dubljih nakana. Odgoj je dar, zadaća i zahtjevno predanje koje se treba neprestano poboljšavati, kako ističe Nanni (2014).

Corallo (2017) navodi da uvijek treba početi od odgajanika. Mladi se moraju prihvatiti onakvima kakvi jesu. Treba iskreno i potpuno predano prihvatiti svaku osobu onakvom kakva ona uistinu jest. Načelo *prihvatiti u onome što on jest, i u onome što on mora biti, u onome što može i mora postati* (Corallo, 2017, str. 29) cilj je salezijanskog odgoja, tj. primjene preventivnog sustava. Odgajatelj ima u vidu dvije dimenzije odgajanika, onakav kakav je trenutno i kakav može postati, tj. uzima u obzir cilj koji treba doseći.

Don Bosco je uvijek ponavljao da treba *voljeti sve što vole mladi*, prema tome, odgajatelji prije svega moraju biti prisutni. Ona im omogućuje da, kao ljubazni očevi, daju savjete, ljubazno popravljaju, učine ih prijateljima i jednostavno prate (Nanni, 2014). Svojim ljubaznim pristupom, odgajatelj zasigurno dobiva povjerenje odgajanika. Don Bosco svojim salezijancima u pismima piše kako *nije dosta da se mladi vole, nego oni trebaju osjetiti da ih se voli te tako tko zna da je ljubljen, ljubi, a tko je ljubljen, postiže sve, posebno kod mladih. To povjerenje uspostavlja strujni krug između mladih i poglavara. Srca se otvaraju i otkrivaju svoje potrebe, odaju svoje nedostatke* (Nanni, 2014, str. 44). Silov (2014) navodi da su odgajanci u don Boscovom oratoriju uvijek bili pod nadzorom odgajatelja koji su mladima trebali biti poput roditelja koji ih čuvaju i paze.

Odgajatelj treba biti stručan i zreo kako bi mogao sudjelovati u rastu mladog čovjeka, stavljajući se na njegovu stranu i intervenirati uvijek kada je potrebno kako bi odgajanik učvrstio svoj karakter i cjelovito se izgradio kao osoba. Ukoliko odgajatelj nije stručan, svaki nedostatak odgajanika često će intervenirati kaznom ili ukorom donoseći tako ispravu ponašanja no, prema

Boscu, s odgojne strane odgajatelj na taj način pogoršava, a ne poboljšava situaciju (Corallo, 2017).

Don Boscova odgojna revolucija sastoji se u specifičnom odnosu odgajatelja i odgajanika. Giraudu (2007) navodi da iskrena povezanost odgajatelja i odgajanika omogućuje otvaranje međusobne djelotvorne komunikacije. Don Bosco, služeći se iskustvom, riječima, pripovijedanjem i primjerom, uspijeva privlačiti mlade idealima i jačati njihovu volju i zalaganje. Tijekom odgojnog praćenja, prisutnost odgajatelja nudi poticaje, ispravljanje, prosvjetljenje i oblikovanje razuma. Važno je prepoznati karakter odgajanika i odmjeriti njegove mogućnosti te tako odgajati i poticati na rast prema sposobnostima pojedinca (Giraudu, 2007).

Ono što odgajatelja čini odgajateljem zasigurno je odgajateljska stručnost, ljubav prema nutarnjem životu, pozitivan stav prema drugima i sebi te osobita ljubav i strast prema mladima (Ghiglione, 2013). Nanni (2014) ističe nekoliko zadataka odgajatelja koje je provodio don Bosco. Odgajatelj ima zadatak usmjeriti mladu osobu u životu, prepoznavajući njene sposobnosti. Nadalje, treba voditi i pratiti mlade s obzirom na društvenu sredinu u kojoj se kreću te im mora biti blizak u trenucima teškoća i solidaran s istima. Nadasve, odgajatelj mora biti prijatelj jer na temelju prijateljstva počiva odgojni odnos.

5.3. Odgojno očinstvo i pastoralna ljubav

U *Uspomenama iz oratorija* Bosco (2018) navodi događaj koji je utjecao na njegov čitav život. Riječi njegove majke, Margarite koja je rekla: „Jadni sine dođi sa mnom, ti više nemaš oca”, ostat će mu duboko u srcu. Unatoč tome što sam nema oca, prema Giraudu (2007), odgojno djelovanje shvaća kao očinsku zadaću te tako uspostavlja i svoju odgojnu metodologiju.

Kako je jedan od glavnih don Boscovih metoda – povjerenje, nužno je da sam odgajatelj bude predan i potpuno posvećen svojim odgajanicima. Svoje vlastito iskustvo prenosi na svoje dječake (Giraudu, 2017). Vrijednost rada, postojanost, djelotvornost vjere i povjerenja u Boga te učvršćivanje kreposti je ono što želi pobuditi u mladima. Odgajnici se otvaraju za povjerljiv dijalog te se tako njeguje unutarњи život. Giraudu (2017) ističe da don Bosco svojim duhovnim očinstvom vidi mlade koje treba spasiti, ali također i društvo koje valja obnoviti. Tako se svaki odgajatelj revno treba posvetiti svome djelovanju i biti spreman suočiti se sa svakom poteškoćom

kako bi postigao moralni, građanski i znanstveni odgoj svojih odgajanika. Njegove kuće kao takve primjer su svakoj odgojnoj zajednici u kojima se odgaja mladež.

Pastoralna ljubav jedna je od značajki don Boscovog preventivnog sustava. Ona teži da voli mladog čovjeka kakvo god bilo stanje u kojem se on nalazi jer ga promatra kao dijete Božje. Pastoralna ljubav obuhvaća cjelokupno služenje Crkve čovjeku što uključuje vršenje duhovnog i tjelesnog djela milosrđa, animiranje zajednica i naviještanje evanđelja. Salezijanska pastoralna ljubav pedagoška je ljubav. To je ljubav koja zna stvoriti odgojni odnos, izražava se tako da se pomaže mladoj osobi da se otvori, raste te otkrije bogatstvo života. Dakle, to je ljubav koja zna doći do najmanjih i najranjivijih. U ljubavi salezijanca, odgajatelja prema mladima, mora se moći prepoznati očinska Božja ljubav. Don Bosco čitavu pastoralnu ljubav gradi na svom odnosu s Bogom, crpeći tako snagu da bi se darivao mladima i pružio im život. Pastoralna ljubav omogućuje izgrađivanje vjere, razuma i ljubaznosti na čemu počiva čitav preventivni sustav (Casella, 2005).

Silov (2014) ističe osobine don Bosca kao odgajatelja i pedagoga. Imao je nevjerojatnu *sposobnost promatranja* događaja oko sebe. Iskustvo i obrazovanje omogućilo mu je da *vjeruje u svoje kompetencije i sposobnosti* te to prenosi na svoje odgajanje. Bio je *usmjeren na konkretni zadatak*, točno ono na što treba biti. Neposredna blizina odgajanicima omogućavala mu je da ih pridobije za sebe. Poznata je njegova izreka *Svi ste vi lopovi! Ukrali ste mi srce!* Vrlo je važna njegova *otvorenost prema drugima*, razumijevanje i povjerenje u druge. Don Bosco je isticao važnost *međusobnog dijaloga i komunikacije* čime je mogao usmjeravati mlade prema prihvaćanju samih sebe i pronalasku mjesta u društvu, ali i usmjeravati prema vjeri u dobrog Boga.

5.4 Vjera u odgoj i odgojni optimizam

Odgojna ljubav i vjera u mlade omogućuje razvijanje odnosa između odgajatelja i odgajanika. Don Bosco je vjerovao u odgoj i tvrdio da može promijeniti život te je u tom uvjerenju dao i sav svoj život. Svojim bi mladima često govorio da je dovoljno samo to da su mladi da ih voli (Ghiglione, 2013). Vjera u odgajanje i ljubav, koja se primjećuje u strpljivosti, ostvaruje prijateljski odnos između odgajatelja i odgajanika. Povjerenje i vjera u mlade pomažu

mladoj osobi da shvati kako je željena i potrebna, da vidi da njezin život ima smisla te ju potiče da raste i napreduje u svojim sposobnostima (Koščak, 2012).

Tajna Boscove pedagogije poštivanja svakog djeteta, bila je u stavu da ne učini nešto za mladog čovjeka, nego zajedno s njim. Petitclerc (2009) ističe da je to Boscova pedagogija saveza. Odgajatelj ima zadatak uravnotežiti svoj odnos s odgajanicima: biti im dovoljno blizu i zainteresiran, ali ne poistovjetiti se s njima i biti jedan od njih. Također, učitelj ima zadatak učiti ih odgovornom ponašanju te znati reći i „ne“ i „da“ u različitim situacijama.

Ruffinatto (2007) koristi pojam otpornost. Na mladenačku nestalnost don Bosco gleda pozitivno te vjeruje mogućnostima mladih ljudi od čega polazi stav nade i optimizma. Otpornost prema razaranju, tj. nedopuštanje odgajateljima da naglašavaju nedostatke, slabosti, nemar, već usmjeravanje na ono dobro i pozitivno kako bi se time potakla želja za promjenom nedostataka.

6. ORATORIJ – ORGANIZACIJSKI MODEL I METODE KOJE SE PROVODE

Silov (2014) navodi da se oratorij kao pojam pojavio u Rimu u 16. st., a označavao je pastoralno služenje. Smisao samog oratorija jest nauk i praksu kršćanskog života dopuniti djelatnostima koje su bliske čovjeku poput igara, života u društvu i ljubavi prema bližnjemu. Prema Dolonecu (2001), oratorij je mjesto okupljanja, vjeronauka, molitve, igre i druženja s prijateljima. Ruffinatto (2007) oratorij opisuje kao gnijezdo u kojem se začinje i stvara život, u radosti zajedničke ljubavi.

Don Bosco poznati organizacijski oblik usavršava i prilagođuje za skrb mladeži koja mu je poslana. Don Boscov oratorij razlikuje se od sličnih pastoralno-odgojnih ustanova te svojom strukturom postiže velike rezultate premda su gospodarski, politički i društveni uvjeti bili složeni. Bosco organizacijski oblik oratorija u kojem se provodi kršćanska vjera usavršuje i prilagođava potrebama odgoja, obrazovanja i skrbi za mlade. Tradicionalni oratoriji bili su zapravo oni župni, a don Boscu oratorij nadilazi župu kao vjersku ustanovu. On ga vidi kao odgojnu, pastoralnu i ekonomsku zajednicu mladih i odraslih koji su njihovi odgojitelji, duhovni voditelji i savjetodavci (Silov 2014). Nanni (2014) navodi da oratorij za mlade mora biti vrsta cjelovite odgojno-obrazovne institucije, dom koji prihvaća, župa koja evangelizira, škola koja priprema za

život i dvorište za prijateljski susret i život u radosti. Osim što je oratorij i fizičko odgojno mjesto te ambijent, ono je i odgojna zajednica u kojoj je istaknut obiteljski duh. Oratorij je radionica odgoja i obrazovanja, mjesto gdje se mladi susreću, stvaraju i druže vježbajući tako odgovornost, solidarnost i posvješćivanje, kako piše Nanni (2014).

U nastavku rada bit će istaknute pojedine odgojne metode koje se koriste u odgoju djece i mladih koji dolaze u oratorij. Sve metode preventivnog sustava počivaju na povjerenju u dobro koje postoji u svakom čovjeku.

6.1. Kazna

S obzirom na to da se čitav don Boscov sustav temelji na razumu, vjeri i ljubaznosti, time isključuje i korištenje kazne u odgoju te tako nastoji da ne bude ni lakših kazni (Nanni, 2014). Bosco je tvrdio da se korištenjem preventivnog sustava može postići korist bez uporabe batine ili neke druge sile. U svojim spisima navodi da u svojem dugogodišnjem radu s mladima nikada ne koristi kaznu već se uvijek oslanja na Božju pomoć. Tako je uspio i kod onih mladih kod kojih skoro pa nije bilo ni nade za boljitkom, preventivnim sustavom odgojiti u bolje osobe (Ghiglione, 2013).

Ferrero (2009) piše o sustavu preventivne discipline *tri P*. Prvi korak, u potrazi za rješenjem nekog problema, promatranje je što se događa kada stvari krenu loše. Dakle, P1 navodi kao *prostor*, P2 je *ponašanje*, dok su P3 *posljedice*. Bitno je reagirati već u prvoj fazi. Prema tome, ne dovesti dijete u priliku da počini loše ponašanje, već ga pokušati u prvom koraku spriječiti kako ne bi došlo ni do lošeg ponašanja, a time ni do moguće kazne. Bosco (2003) upozorava svoje sinove da javno izrečene opomene ne donose dobitak, ali potrebno je sve pažljivo promatrati te podnositi nedostatke odgajanika pa ih polako ispravljati ukazujući preko onog dobrog na ono što treba popraviti. Ljubav, blagost i strpljivost trebaju biti kreposti odgajatelja kojima će pomoći odgajanicima.

6.2. Riječ na uho

Riječ na uho jedna je od posebnih metoda koju je don Bosco primjenjivao. Smisao metode poticanje je odgajanika na razmišljanje. U nekoliko riječi don Bosco bi mladom čovjeku poručio kakvu ljubaznu riječ za koju je znao da je odgajaniku potrebna (Silov, 2014). Don Bosco piše ravnateljima da je to *velika tajna koja će pomoći da postanu gospodari srca mladih* (Ghiglione, 2013).

Djeca imaju potrebu da ih se pohvali, ohrabri ili kaže neka ljubazna riječ, a učitelji mogu udijeliti i kritiku koja se daje na vrlo osoban način tako da ostali to ne primijete. Vrlo se često kritika ili pohvala govore skupini djece, ali ovom metodom riječ je usmjerena na pojedinca. Odgajatelj treba biti strpljiv, pažljiv i nenametljiv te onaj koji će polako i postupno sijati čekajući sazrijevanje i dobar plod (Ghiglione, 2013).

6.3. Salezijansko oko i aktivno slušanje

Ghiglione (2013) navodi da odgajatelji moraju biti prisutni i sve vidjeti, ali to ne znači da će odmah reagirati. Mladi moraju znati da nisu sami. Odgajatelji prvo promatraju, a kasnije prelaze na djelovanje u obliku ohrabrenja, primjedbe i kritike. Oni moraju biti spremni spustiti se na razinu odgajanika, ali nikada ne smiju ostati na toj razini ostajući im samo prijatelj jer tako izdaju svoj poziv i zadaću. Dakle, nužno je dakako neprestano ispravljati i poticati na bolje. Potrebno je *sve vidjeti, malo reći i puno ljubiti* (Ghiglione; 2013, str. 44).

6.4. Riječ za laku noć

Don Bosco piše o potrebi koju odgajatelj treba uputiti mladima svaku večer prije spavanja. Bitno je reći nekoliko riječi kao poruku toga dana. Takvu metodu smatra ključem moralnosti, dobrog vladanja i uspjeha u odgoju (Ghiglione, 2013).

6.5. Igra i glazba u oratoriju

Silov (2014) ističe da su igre u životu i odgoju mladih dio salezijanskog odgoja. Don Bosco uvijek je pozivao dječake da sudjeluju u igrama te je i sam bio sudionik u njima. Mladi ne smiju biti besposleni. Don Bosco koristi odgoj akcijom, a dužnost pedagoga je da mlade aktivira radom ili igrom. U tome se vidi don Boscova suvremenost jer je igra prepoznata kao važna odgojna i didaktična aktivnost (Golubović, Polegubić, Beno, 2016). Uz igre, i glazba ima veliko značenje u odgoju mladih te bi don Bosco znao reći da je oratorij bez glazbe poput tijela bez duše (Bosco, 2003).

Pokretač čitavog preventivnog sustava don Bosca je ljubav, a odgoj podrazumijeva ljubav. Sve njegove odgojne metode utemeljene su na ljubavi i vjeri u dobro svakoga čovjeka jer svaki je čovjek dijete Božje stvoreno iz ljubavi. Njegov odgoj uključuje neprestanu prisutnosti među mladima i povjerenja u njih. Don Bosco koristi sredstva koja mladi vole kako bi im bio blizu. Sa svojim mladima se igra, održava predstave, bavi se glazbom i baš tu odgaja i ljubi mladež. Uvijek je težio da su i mladi aktivno uključeni u rad jer im je na taj način iskazano povjerenje, ali tako razvijaju i odgovornost u izvršavanju zadataka. Danas, u izazovima suvremenog doba i odgoja, don Bosco može poslužiti kao primjer gdje se odgoj temelji na ljubavi i tako postiže jako dobre rezultate. U odgoju nema laganih rješenja, već treba ustrajati, biti strpljiv i koristiti primjerene metode. Tako svaka pedagogija može postati pedagogija djelotvorne ljubavi.

Preventivni sustav don Bosca razvija se u 19. stoljeću i do danas je prošlo mnogo vremena, no njegove su pedagoške ideje ostale aktualne. Silov (2014) navodi da je cilj preventivnog odgojnog sustava u njegovo vrijeme bio sprečavanje pojave asocijalnog ponašanja kod mladih. Danas se time bave stručnjaci, pedagozi, psiholozi, socijalni radnici koji za prevenciju društveno neprihvatljivog ponašanja polaze od postignuća znanosti. Don Bosco u prvi plan stavlja razum, vjeru i ljubaznost kao tipične kategorije religijske pedagogije. Danas

profesionalnost i specijalizacija dominiraju u primjeni prevencije, dok je don Bosco uvijek vjerovao u odgojnu moć ljubavi.

7. AKTUALNOST PREVENTIVNOG SUSTAVA DANAS

Svoj preventivni sustav don Bosco gradi na metodi kojoj je cilj zdravlje, znanost i svetost mladih. Zdravlje uključuje građanski odgoj i ljudski interes, znanost znanstveni odgoj i kulturni interes, a svetost moralni odgoj i duhovni interes (Golubović, 2016). Salezijanska je svetost, prema Nanniju (2014), preventivna (temeljena na Božjim darovima i talentima), pučka (čineći dobro u svakodnevicu), pozitivna i razumna, radosna (bez obeshrabrenja), mladenačka i praktična, obiteljska, ljubazna, odgojna, crkvena (aktivno odgovorna za svijet i Crkvu), marijanska i kristocentrična koja svoj uzor vidi u Isusu Kristu. Stojić (2003) kao tajnu don Boscova preventivnog sustava navodi njegov odnos s Bogom od kojeg dobiva snagu i ljubav za svoj rad.

Nanni (2014) ističe da je vjera temelj don Boscova načina odgajanja, a danas su mladi i cijelo društvo zauzeti uspjehom, novcem, neograničenim željama. Stoga je važno ponoviti metodu don Bosca i činiti u ovo vrijeme ono što je on činio u svoje.

Ferrero (2017) kao čvrste temelje navodi uporište u obitelji u kojoj je najbitnija komunikacija, slušanje, razumijevanje, postavljanje granica djetetu, razvijanje jake duhovnosti i ljubav. Bitno je u djeci razvijati pouzdanje, odgovornost, hrabrost, optimizam, spremnost na život te je cilj izgraditi jaku osobnost. Važnu ulogu izvan obitelji uvijek imaju škola i prijatelji.

Silov (2014) kaže da je don Boscova odgojna metoda danas vrlo aktualna i djelotvorna. Francuski svećenik Duvallet salezijancima govori sljedeće riječi kako bi očuvali ono što imaju:

Vi imate oratorije, domove za mlade, ali najveće vam je blago don Boscova pedagogija. U svijetu koji ranjava, muči, zlorabi i uništava mlade Gospodin vam je povjerio pedagogiju u kojoj su na prvom mjestu poštovanje prema mladićima... Čuvajte je, obnavljajte, pomladujte, bogatite je svim modernim dostignućima koje don Bosco nije poznao [...] Sve možete promijeniti, žrtvujte, ako morate, i kuće, ali očuvajte to blago, gajeći u tisućama srca umijeće ljubavi i spašavanja mladih što je don Boscova baština (Silov, 2014, 74. str.).

Don Boscove ideje možemo povezati s nekoliko istaknutih pedagoga (Golubović, 2016). Johann Pestalozzi u 18. st. stvara sirotište za djecu, dok Bosco koristi oratorij. Kod organizacije sirotišta, Pestalozziju je temelj odgoj za čovječnost, moralno odgajanje na osnovi primjera te provedba radnog odgoja. Svoj odgoj dijeli na tri dijela: radni, umni i moralni. Don Boscov odgoj, uz sve to, sadrži i duhovnost. Frobel, osnivač dječjih vrtića i istaknuta ličnost predškolske pedagogije, svoj odgoj, baš kao i don Bosco, temelji na naglasku da je svako dijete po naravi dobro. Pridodaje važnost cjelovitog odgoja, igri, formiranju karaktera, radu, prirodi, obrazovanju i glazbi što prepoznajemo i kod preventivnog sustava don Bosca. John Dewey, pedagog i filozof 20. st., ističe važnost rada, aktiviranje mladih i njihovu samoorganizaciju. Tu se također vidi sličnost s don Boscom jer on u svom oratoriju mlade aktivira i sudjeluje u radu zajedno s njima. Maria Montessori, talijanska pedagoginja i liječnica, utemeljila je Montessori pedagogiju i daje prednost pedagogiji pred medicinom te otvara dječji dom. Tvrdi da djeca s teškoćama nisu medicinski, nego pedagoški problem. Don Bosco isto tako u svojim mladima ne gleda na problematično ponašanje, nego svakom djetetu pruža dobro i potiče da se razvija u osobu kakva može postati kada osjeti da je voljeno.

U pristupu preventivnom odgoju uporaba kažnjavanja je isključena. Suvremena istraživanja također pokazuju kako kažnjavanje, osobito tjelesno, slabi mentalno zdravlje, pogoršava odnos djeteta i odgajatelja (roditelja) i samokontrolu, a pojačava agresivnost, delinkvenciju i antisocijalno ponašanje. Roditelji su skloni kažnjavanju djece u odgojne svrhe, a time su posljedice kod djece često tjeskoba, frustriranost, ljutnja i bijes. Nasuprot kažnjavanju, danas se govori o discipliniranju što i sam preventivni sustav ističe. Don Bosco svojim odgajateljima poručuje da su ljubav, blagost i strpljivost kreposti koje treba imati jedan odgajatelj da bi se nepoželjno ponašanje kod djeteta mijenjalo.

Također, u suvremenom odgoju koristi se pristup usmjeren na dijete. Dok je u tradicionalnom odgoju naglasak bio na roditelja, učitelja i odgajatelja, suvremeni odgoj stavlja u središte potrebe i interese djeteta. Takav se pristup koristi i u don Boscovom sustavu. Bitna je komunikacija djeteta i odgajatelja koji se prilagođava potrebama djeteta i usmjerava njegov rast i razvoj. Važan je i prostor u kojem djeca borave i razvijaju interese u različitim aktivnostima, baš kakav don Bosco ima u svom oratoriju.

Aktivno slušanje temelji se na razumijevanju onoga što dijete osjeća i prepoznavanju njegovih problema. Novija istraživanja pokazuju kako je aktivno slušanje jako bitno za međuljudske odnose. Suvremenost don Boscove metode može se istaknuti i u ovom slučaju, s obzirom na to da je on svoje odgajatelje pozivao da budu prisutni među mladima, da sve gledaju, slušaju i time prepoznaju ono što treba dalje izgrađivati kod djeteta ili mladog čovjeka.

Don Bosco je posebnu važnost pridavao glazbi i igri u oratoriju. Čovjek, i sam nazivan homo ludensom, ima potrebu za igrom. Kod djece, igre se mogu koristiti u odgojne, obrazovne, a dakako i interesne svrhe. U igri dolazi do isticanja emocija i promjena ponašanja gdje odgajatelj dijete može vidjeti iz raznih perspektiva, kako gubi i pobjeđuje, kako pomaže ili ne poštuje pravila. Istraživanja pokazuju kako djeca bolje pamte igrajući se pa se i u nastavi koriste didaktičke igre, kvizovi, igre riječima ili različite štafetne igre. Danas se igra uvelike koristi u obrazovne svrhe, a u životima djece oduvijek je bila prisutna. Don Bosco ju je odlučio primjenjivati u odgoju, njegov je cilj bio voljeti sve što vole mladi jer ih se na taj način pridobiva za dobro.

8. EMPIRIJSKI DIO: ISKUSTVA RADA S DJECOM I MLADIMA U DANAŠNJEM DRUŠTVU

Nakon upoznavanja sa životom don Bosca i osnovnih polazišta njegovog preventivnog sustava te odgojnih pristupa i metoda, iznijet će se sistematiziranje i analiza rezultata polustrukturiranih intervjuja koji su provedeni u svrhu istraživačkog djela rada.

8.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati vrijednosti, odgojne metode i aspiracije učiteljica razredne nastave državnih škola i članova salezijanskog oratorija te primjenjivost don Boscovog preventivnog sustava u suvremenom odgoju.

8.2 Metoda istraživanja

Za potrebe ovog istraživačkog rada korištena je kvalitativna metoda i polustrukturirani intervju kao tehnika istraživanja. Prema Milas (2005), kvalitativne istraživačke metode predstavljaju bilo koje istraživanje u kojem nije korištena statistička analiza podataka. One se temelje na analizi tekstualne građe koja nastaje na temelju osobnih iskustava, pojedinačnih ili skupnih intervju (Milas, 2005). Cilj kvalitativnog istraživanja sastoji se u opisivanju i tumačenju dubljeg razumijevanja istraživane pojave, proučavanjem iskustva ispitanika te njihovim viđenjem i doživljavanjem stvarnosti (Milas, 2005). Svojstva kvalitativnog istraživanja obuhvaćaju istraživača, empatično razumijevanje i duboku pozornost ispitanika kod prikupljanja građe. Analiza se uglavnom temelji na detaljnom opisu i orijentaciji prema jedinstvenosti svakog ispitanika koristeći tzv. kvalitativne podatke (Milas, 2005). Karakteristika takvih istraživanja mali je i neslučajan uzorak ali i manjak objektivnosti (Milas, 2005). Cilj istraživanja bio je ispitati vrijednosti, odgojne metode i aspiracije učiteljica razredne nastave državnih škola i članove salezijanskog oratorija te primjenjivost don Boscovog preventivnog sustava u suvremenom odgoju kroz kvalitativan pristup unutar polustrukturiranog intervju. Polustrukturirani intervju obuhvaća pripremljena pitanja uz mogućnost spontanih ili neplaniranih pitanja istraživača. Prednosti intervju detaljni su podaci o individualnim iskustvima i perspektivama, fleksibilnost i mogućnost postavljanja novih pitanja uz individualizirani pristup svakom ispitaniku (Milas, 2005), dok su nedostaci dugotrajnost postupka ispitivanja, nedostatak širine zbog malog broja uzorka te vremenska zahtjevnost za istraživača koji sve treba provesti (Milas, 2005). Kako bi se dobio uvid u način rada i odgoja djece i mladih provedeno je šest polustrukturiranih intervju s unaprijed postavljenim istraživačkim pitanjima otvorenog tipa.

8.3 Sudionici istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo šest ispitanika podijeljenih u dvije skupine. Prvu skupinu čine učiteljice koje rade u nižim razredima javnih osnovnih škola, a drugu ispitanici uključeni u oratorij župe Marije Pomoćnice na zagrebačkoj Knežiji. Prosječna dob sudionika je 28 godina uz zajedničku karakteristiku intezivnog rada s djecom i mladima.

Skupina 1 (ispitanici su učiteljice javnih osnovnih škola):

- Ispitanik 1: B. R. (žensko, učiteljica 4. razreda jedne zagrebačke osnovne škole)
- Ispitanik 2: M. H. (žensko, učiteljica zagrebačke osnovne škole, radi u produženom boravku)
- Ispitanik 3: M. B. (žensko, učiteljica s dugogodišnjim iskustvom rada u vinkovačkoj osnovnoj školi).

Skupina 2 (ispitanici koji su uključeni u rad salezijanskog oratorija):

- Ispitanik 4: M. J. (žensko, maturantica zagrebačke gimnazije, volonter-animatorka)
- Ispitanik 5: T. B. (žensko, studentica, volonter)
- Ispitanik 6: Z. T. (muško, salezijanski bogoslov, asistent).

8.4 Postupak istraživanja

Kvalitativno istraživanje provedeno je u lipnju 2020. godine. Ispitanici nisu birani slučajno, što je jedna od karakteristika kvalitativnog istraživanja, već su izabrane osobe koje se bave odgojem i radom s djecom i mladima u školi i oratoriju. Ispitanici su bili podijeljeni s obzirom na područje rada: prva skupina ispitanika radi u školi, a druga u salezijanskom oratoriju. Ispitanici su bili obaviješteni o svrsi i cilju istraživanja, zaštiti identiteta i povjerljivosti podataka te je svaki intervju uz njihovo dopuštenje bio sniman. Intervjui su provedeni na području grada Zagreba te je prosječno vrijeme trajanja bilo do 30 minuta.

U obradi podataka koristit će se tematska analiza. Snimljeni intervjui bili su transkribirani te statistički obrađeni metodom redukcije i sažimanja. Razgovor je strukturiran oko tri temeljna istraživačka pitanja.

1. Kakve su po vama danas vrijednosti u društvu i kako se te društvene vrijednosti manifestiraju u današnjem odgoju?
2. Koje vi postupke i metode koristite u odgoju djece i mladih?
3. Što bi vi predložili kako bi unaprijedili i odgoj u današnjem društvu?

8.5 Rezultati istraživanja i rasprava

Prvo istraživačko pitanje obuhvaća mišljenje ispitanika o društvenim vrijednostima danas te kako se te društvene vrijednosti manifestiraju u odgoju. Prvu skupinu ispitanika čine učiteljice javnih škola. M. B. navodi da se danas više nego ikada *gleda na materijalno, a ne na duhovno*. M. H. govori o *manjku poštovanja* prema starijim osobama, dok B. R. navodi potrebu za *materijalnom dobrobiti* kao problem i ističe *kako roditelj danas misli da mora djetetu sve priuštiti i sve dati jer će samo tako biti sretni* te također navodi i *prevelika očekivanja roditelja*.

Kod druge skupine ispitanika koji djeluju u salezijanskom oratoriju, M. J. ističe *krivo raspoređene društvene vrijednosti* [...] te posebno ističe *naglasak na moći, bogatstvu* i govori da *danas ljudski odnosi jako pate, zaboravlja se na duhovnu stranu čovjeka*. Također navodi da *ljudi malo rade na sebi jer se najviše gleda sve na van, izgled*. Ističe da to *zasigurno ostavlja duboke rane na društvu kojih još nismo ni svjesni*. *Neke negativne vrline se često znaju isteći kao sposobnost, ima puno laganja, prevara*. T. B. također govori o *izopačenim društvenim vrijednostima* te problemu individualizma. Z. T. ističe vrijednost *samoostvarenja* kao onu koja je istaknuta u svim društvenim porama. *Stavlja se čovjeka u centar, svaki čovjek gleda potrebu da se ostvari, da se probije, u dubini svega je da bude iznad nekog drugog* te se objašnjava kako se navedeno ističe i u obiteljskom okruženju.

Kao razloge navedenog, ispitanici prve skupine navode *tehnologiju, materijalizam, probleme u obitelji, nezaposlenost, ubrzan tempo života, lošu komunikaciju između roditelja, učenika i učitelja*. Druga skupina uz navedene razloge ispitanika također navodi i *društvene mreže, krizu obitelji i isključivanje Boga*.

Sukladno tome ispitanici su objasnili način djelovanja razloga na djecu i mlade. Iz prve skupine ispitanika, B. R. odgovara da su se kod djece danas *promijenile ambicije i želje*, ističe *da smo mi htjeli biti frizeri, pjevači i glumci, a oni zbog utjecaja društvenih mreža žele biti youtuberi*. Također navodi kako je *djeci često isprogramiran cijeli dan, imaju treninge, hobije, strane jezike te nemaju vremena za sebe, što nije dobro*. Nadalje, spominje i agresiju koja je prisutna u školama na način koji ispitanica nije primijetila ranije, *na primjer učenik nižih razreda osnovne škole razbija tuđom glavom školski zid*. M. H. ističe puno problema u disciplini, *agresivna ponašanja od kuće koja se manifestiraju u školi, ima puno verbalnog nasilja i ruganja*.

M. B. što se obrazovanja tiče ističe *Hrvatski jezik kao hendikepiran predmet, djeca ne čitaju, mali je fond riječi, u govornom izražavanju nedostaje vokabulara*. Što se odgoja tiče navodi kako *ima dosta nasilja, pogotovo verbalnog, puno zavisti, oni učenici koje teže pravim vrijednostima često ostaju neprimjećeni, dok se velika razlika između odgoja vidi između generacija od četiri godine sve na lošije*. Napominje kako se u školi na *prevenciji lošijih ponašanja ne radi dovoljno*. Tvrdi da je unazad par godina fokus stavljen na *digitalizaciju i primjenu tehnologije*. Veliki problem vidi u *zapostavljenom obiteljskom odgoju* te smatra da na njemu treba poraditi.

U drugoj skupini ispitanika, M. J. ističe nedostatak kućnog odgoja, *preliberalne roditelje* koji se dosta oslanjaju na odgoj izvan kuće, naglašava kako je u školi prisutno *omalovažavanje, materijalno i verbalno zlostavljanje*. T. B. navodi djecu koja su željna pažnje te smatra kako *dosta djece ima potrebu da se primijeti i to rade na neprimjerene načine samo kako bi došli do izražaja*. Z. T. naglašava *ljubav kao glavnu potrebu svakog čovjeka*. Ističe da mladi *nemaju temelja u stvarima vjere i ljubavi, roditelji im često ljubav nadomjeste materijalnim stvarima te mladi tako ne osjećaju ljubav*. Navodi i kako *kroz razne materijalne stvari, želje za moći, čašću, vlašću i željom za traženjem zadovoljstva jedino traže Boga*.

Analizom rezultata utvrđeno je da svi sudionici istraživanja ukazuju na promjene društvenih vrijednosti. Vrijednost se ističe kao vrsta vjerovanja koja, kada se jednom usvoji, postaje standard ili kriterij za usmjeravanje ponašanja. Jedan je od zadataka odgoja i obrazovanja uspješna priprema mladih za život. To bi značilo suočavanje s izazovima koje nudi suvremeno društvo, donošenje pravilnih izbora kod prilika u tom društvu te na kraju rješavanje osobnih problema, sukoba i izazova (Rakić i Vukušić, 2008). Svi ispitanici navode veliku potrebu za materijalnim dobrima te smatraju kako je zbog toga prilično zanemaren roditeljski odgoj. U postmodernoj obitelji za razliku od tradicionalne uočava se težnja za osobnim interesima (profesionalno napredovanje, materijalno blagostanje), dok se obiteljske vrijednosti zanemaruju. Istraživanja pokazuju da u svakodnevnom životu postoje različiti tipovi obitelji: one u kojima dijete ima biološkog oca i majku, jednoroditeljske obitelji, posvojiteljske obitelji, rekonstruirane obitelji, izvanbračne zajednice, surogat obitelji, kalendarske obitelji, obitelji gdje jedan roditelj duže vrijeme boravi izvan mjesta stanovanja što za obitelj predstavlja drugačije društveno stanje, nego prije, ali i izazov današnjem odgoju (Maleš, 2012). Vrijednosti uvelike određuju ljudsko ponašanje jer su posrednici između društvenog sustava i ponašanja svakog čovjeka te se može

reći kako predstavljaju jedan od glavnih temelja odgoja i odnosa pojedinca prema društvu (Maleš, 2012). Također, bitno je istaknuti kako hrvatski pedagozi već duže vrijeme upozoravaju na odgojnu krizu koja je puno složenija nego obrazovna te u kojoj su itekako potrebne promjene (Jukić, 2013). U istraživanju je istaknut i problem nasilja te tako ispitanici prve skupine posebice ističu probleme u školi koje objašnjavaju nedostatkom odgoja. Znanstvena istraživanja pokazuju da je jedan od glavnih faktora pojave nasilja određeni problem koji dijete ima u obitelji, a školsko nasilje čini odraz cjelokupne situacije u društvu (Nedimović, 2011). Navedeno implicira važnost obiteljske situacije u modernom odgoju te njegovog utjecaja kako na pojedinca, tako i na društveno okruženje u kojem se nalazi. Potrebno je istaknuti i aspekte vrijednosti povezane s doživljavanjem sebe kao pojedinca. Tako jedan ispitanik druge skupine navodi vrijednost samoostvarenja i stavljanja samog sebe u središte svega kao vrijednost koja je danas najviše istaknuta te naglašava njenu važnost u kontekstu modernog odgoja. Navedeno se može povezati s filozofskim pravcem individualizma koji ističe pojedinca s njegovim duhovnim i materijalnim potrebama uz slobodu kao specifičan odnos prema samom sebi. Suprotno viđenju individualizma kao osobne vrijednosti, Radić (2011) navodi individualizam kao jedan od temeljnih problema suvremenog društva jer zbog njega dolazi do nemogućnosti stvaranja dubljih, kvalitetnih i sadržajnih odnosa. Također, navodi kako su problemi koji prate individualizam minimalni moralni zahtjevi, stavljanje svoje osobnosti u centar svih događaja što odbacuje navezanost i odnose s drugim ljudima, institucije te autoritet općenito. Takva situacija postavlja izazove pojedincu u kontekstu odgojno obrazovnih ustanova. Posljedice koje individualizam donosi tako su i destruktivno društvo jer će kod pojedinca interes postojati jedino ako služi njegovom samoostvarenju (Radić, 2011). Paralela modernog odgoja sa salezijanskim vrijednostima tako se može povezati s vremenskim razdobljem u kojem je djelovao Don Bosco. Naime, u vremenu druge industrijske revolucije mogu se istaknuti i neke značajke koje možemo primijetiti u suvremenom društvu. Navedeno vrijeme karakterizirale su velike tehnološke inovacije, masovna proizvodnja, urbanizacija i industrijalizacija uz prezaposlenost samih pojedinaca koja se može primijetiti i u današnje doba. Ljudi su također bili na radnim mjestima čitave dane što je moglo utjecati na njihov odnos prema djeci i mladima. Danas se suvremeni odgoj neprestano suočava s novim tehnološkim napretcima, te tako odrasli često provode većinu dana na poslu što je karakteristično i za don Boscovo doba. Njegov početak djelovanja upravo je okarakteriziran promjenama vrijednosti u društvu, te primijećuje kako su vrijednosti sustavno narušene, mladi

odbačeni i želja za profitom stavljena na prvo mjesto što se može povezati i s današnjim stanjem društva.

Dulčić (2014) navodi da je u postmodernom društvu čovjeku cilj konzumirati sve više i više i tako nadomjestiti unutrašnju prazninu, pasivnost te usamljenost što se može povezati i s ovim istraživanjem. Pomoću reklama i želja za profitom, čovjek se oblikuje u biće koje neprestano teži zadovoljenju samog sebe te se tako stvaraju i umjetne potrebe koje manipuliraju čovjekom što potvrđuju i odgovori ispitanika. *Homo consumens je pod iluzijom sreće, a podsvjesno pati od dosade i pasivnosti [...] zadovoljenje pohlepe postaje smisao života, a težnja za tim postaje nova religija. Sloboda potrošnje postaje bit ljudske slobode* (Dulčić, 2014 str. 95). Jedan ispitanik prve skupine govori o zanemarivanju duhovnog aspekta čovjeka. Kao temeljna potreba zbog čega dolazi do toga, ispitanici druge skupine ističu potrebu za ljubavlju povezanu s duhovnim aspektom čovjeka. Brojna istraživanja ističu dobrobiti brige o duhovnom životu te tako Roccas (2005) navodi kako osobe koje su više posvećene vjeri pokazuju niži rezultat na skali materijalističkih vrijednosti. Nasuprot tome, liberalizam karakterizira sloboda pojedinca te čini osnovu modernog individualizma. Suvremeni čovjek traži nove religiozne pokrete baš zbog metode samopomoći uz što manje obaveza i odgovornosti jer dolazi do instrumentalizacije religije, pristupa joj se na način koristi li ili ne. Traži se ono što je dobro i ugodno bez religije u smislu odnosa prema sustavu normi i nadnaravnome (Radić, 2011).

S obzirom na to da odgoj osobe podrazumijeva njene osjećaje, tjelesnost i duhovnost, potrebno je, prema Riđički i sur. (1999), odgajati za istinu, slobodu, ljubav, pravdu i solidarnost. U preventivnom sustavu don Bosca, prema Giraudu (2007), glavne vrijednosti koje on želi prenijeti svojim mladima vrijednost su rada, postojanost, djelotvornost vjere i, prije svega, povjerenje u Boga. Riđički i sur. (1999) navode kako odgoj djece i mladih potiče razvijanje samog društva. Vrijednosti u društvu koje nisu dobro postavljene ne mogu ni poticati njezin razvoj.

Nadalje, u drugom istraživačkom pitanju B.R. navodi da se *trudi djeci biti uzor te ponavljati neka ponašanja koja možda kod kuće nisu vidjela*. Bitno je uspostaviti *topao pristup djeci, iskazati poštovanje te raditi na osjećaju ugone u razredu, ozračju povjerenja i prijateljstva*. Od metoda koje pomažu da bi se ponašanje promijenilo ističe da provodi *radionice, radionice o*

iskazivanju osjećaja, kako uvažavati drugačije, samopouzdanja uz korištenje riječi na uho koje je naučila u oratoriju, a također je bitno znati posvetiti se svima i promatrati ih kao individualce. M.H. navodi da ona primjenjuje riječ na uho, individualni pristup djetetu. Bitno je puno razgovarati, davati dobre primjere i poučne priče. Učitelj je taj koji treba biti uporan, strpljiv, potreban je razgovor da bi se ponašanje ispravilo te navodi učitelja kao uzor i primjer koji će svojim ponašanjem utjecati na učenike. M. B. također navodi učiteljicu kao uzor i da je potreban individualni pristup djetetu te provođenje radionica.

U drugoj skupini ispitanika, M. J. također govori o *odgoju primjerom* Potrebno je *živjeti autentično, ne govoriti kritiku pred drugima*. Kao metode navodi *riječ na uho, animatorsko oko* te važnost *povjerenja* prema odgajatelju. T. B. također navodi, prije svega, *svoj primjer*, uporabu *JA poruka, riječ na uho, individualni pristup djetetu na blag način s osobnim primjerom*. Z. T. kao temeljnu metodu svog rada s djecom i mladima navodi *navještaj Isusa Krista koji je Put, Istina, Život i Spasitelj. Cilj salezijanskog odgoja je spas duša što je u ovom svijetu nešto apstraktno, odbojno i neshvatljivo da netko ima za cilj odgoja spas duša, a sredstvo su da osoba postane dobar kršćanin i pošten građanin da bi jednog dana bila budući stanovnik neba*. Kao glavnu stvar jednog odgojitelja, navodi *ljubav koja proizlazi iz njegovog odnosa s Bogom*. Nadalje, ističe *odgoj vlastitim životom, vlastitim primjerom, stavovima, mišljenjima, riječima i djelima koji se onda projiciraju na mlade*. Kao sekundarne metode, navodi *osobne razgovore, zajedničke formacije, razne aktivnosti, osobni pristup, riječ na uho*. Ističe da bi *svaki odgojitelj trebao, prije svega vidjeti, vrijednost osobe da ljubi i bude ljubljena*.

Svi ispitanici odgovorili su da je najvažnije odgajati primjerom, a to je bio je jedan od temeljnih zadataka don Bosca. Braido (1992) ističe da se pedagogija svetog Ivana Bosca može promatrati kao nešto između projekta i utopije, tj. kao operativni projekt, zato što se cijeli njegov odgojni sustav podudara s njegovim životom. Tako mnogi njegovu pedagogiju nazivaju pripovjednom pedagogijom jer prije svega život treba govoriti. Don Bosco, služeći se iskustvom, riječima, pripovijedanjem i primjerom, uspijeva privlačiti mlade prema idealima i jačati njihovu volju i zalaganje (Giraud, 2007). U općoj pedagogiji, brojni pedagozi tijekom povijesti također govore o važnosti odgoja primjerom. Ivan de la Salle, Vittorino Rambaldoni, Immanuel Kant, John Locke, Johann Pestalozzi ističu važnost razvoja moralnog odgoja kod učitelja ili odgajatelja

i na taj način prenošenja odgojnog djelovanja vlastitim životom i primjerom djeci s kojom rade, što se može povezati i s don Boscovim radom.

Svi ispitanici navode individualni pristup djetetu, bilo razgovorom, poticanjem, ohrabrenjem ili pak ukazivanjem na ono što treba popraviti. Petero ispitanika kao metodu navodi *i riječ na uho* koju je upotrebljavao don Bosco. Ghiglione (2013) ističe da je to metoda usmjerena isključivo na pojedinca kojom će toplom riječju ili ohrabrenjem odgajatelj odgajnika potaknuti na dobro ponašanje. Jedna ispitanica druge skupine ispitanika navodi kao jednu od metoda *animatorsko oko* što znači da će odgajatelj biti prisutan i sve vidjeti, pamtiti, ali ne odmah reagirati (Ghiglione, 2013). Silov (2014) u sklopu preventivnog sustava navodi odgajateljevu *sposobnost promatranja* događaja oko njega kako bi mogao prenijeti ono što treba na svoje odgajnike. Prva skupina ispitanika ističe da je bitno imati *topao pristup te stvoriti između odgajatelja i odgajnika ozračje nade i povjerenja*. Prema preventivnom sustavu *povjerenje* je jedno od temeljnih don Boscovih metoda. Stvoriti povjerenje između odgajatelja i odgajnika nužno je da bi se poticao rast u odgoju (Silov, 2014). Jedan od brojnih primjera individualnog pristupa i usmjerenosti na dijete i njegovu vrijednost u suvremenom odgoju je i pedagogija Marie Montessori. Ona ističe da se dijete treba poštovati kao osobu i usmjeravati je prema pozitivnom razvoju. Odgajatelj je temelj na kojem opstaje odgojni sustav. On je taj koji dijete treba vidjeti s njegovim mogućnostima, ali poticati i na napredak. Dijete osim što raste i razvija se treba pronaći i svoj put u društvu u kojem će mu pomoći odgajatelj. Odgajatelj mora imati strpljivosti, poštivanje i ljubav da bi radio za dobrobit i interes djeteta (Bašić, 2011).

U suvremenim istraživanjima čestu tematiku predstavlja i odnos odgajatelja prema djetetu. Ćuk (2012) je tako provela istraživanje u osam domova dalmatinske regije s ciljem utvrđivanja mišljenja učenika o odgojnom radu odgajatelja i ponašanja učenika u učeničkim domovima. Jedan od aspekta s kojeg se promatra odgoj individualni je aspekt razvoja ličnosti, a psihološka funkcija koju dijete u domu traži je sigurnost, povjerenje, zadovoljstvo i informacija što se postiže uzajamnim radom učitelja i odgojitelja. Ćuk (2012) navodi da osobni primjer odgajatelja ima presudan značaj u stvaranju ozračja povjerenja. Istraživanjem se pokazalo da učenici kod odgajatelja najviše cijene brigu, iskrenost, razumijevanje, poštovanje i dobrotu. Navode da odnos povjerenja između odgajatelja i učitelja razvijaju kada primijete brigu, iskrenost i dobrotu. Istraživanje pokazuje kako su neke od najpotrebnijih kvaliteta odgajatelja stalna

dostupnost, povjerenje, blagost i dobrota te spremnost na pomoć. Unatoč tome što imaju potrebu za slobodom, također osjećaju potrebu i za odraslom osobom koja će biti tu, razumjeti ih, poticati, hvaliti, ali i upozoravati na potrebne promjene. Tako u pitanju kad bi oni bili odgajatelji, najveći broj njih odgovara da bi provodili više vremena s učenicima. Suvremenost preventivnog sustava vidljiva je u rezultatima ovog istraživanja gdje učenici navode važnost povjerenja i prisutnosti s mladima koje je don Bosco naglašavao.

Treće istraživačko pitanje bilo je usmjereno mogućnostima napredovanja odgoja. Iz prve skupine ispitanika, B. R. navodi da je za jednog odgajatelja bitno imati usađene vrijednosti kako bi ih uopće mogao prenijeti drugima. Opet ističe *vlastiti primjer, ljubav prema onome što se radi, iskrenost, humor, znanje, poštovanje*. Bitan je također *obiteljski odgoj koji nažalost danas često izostaje jer roditelji nemaju vremena posvetiti se djeci*. Ispitanica s učenicima često provodi *radionice*, ali ističe da je promjena ponašanja vidljiva tek iz načina pristupanja odgajatelja prema djetetu svakog dana. M. H. navodi kako se danas *malo radi na odgoju* te je u školi isto više istaknuto obrazovanje i učenje. Ističe da je osim na fakultetu brojne metode odgoja naučila u *salezijanskom oratoriju* gdje je *volontiranjem i sudjelovanjem u raznim aktivnostima, igrama, duhovnim radionicama bila uključena direktno u neke situacije koje u školi ima na svakodnevnom bazi*. U školi provodi *radionice* (nekada osmišljene, a nekada spontane) te vidi *potrebu za radom s roditeljima koji trebaju surađivati s učiteljima*. Kao problem navodi često *lošu suradnju između stručne službe i škole te prepuštenost učiteljima samima sebi*. M. B., kao rješavanje problema, često koristi pisanje sastavaka iz perspektive neke uloge koju daje učenicima, organizira *radionice za roditelje*, ponekada *provodi dramatizaciju problemske situacije*. Također navodi da koristi dosta *opisnih praćenja učenika*. U drugoj skupini ispitanika, M. J. navodi potrebe za *formacijom roditelja* gdje vidi lijepe primjere obiteljske zajednice iz župe, kaže da se vidi da su djeca tih roditelja sretna jer im oni posvećuju svoje vrijeme. Organizirana formacija roditelja događa se na mjesečnom ili tjednom susretu roditelja obiteljske zajednice iz župe gdje zajedno slušaju i raspravljaju o određenoj temi koja im je potrebna. Kaže da se u *školi previše ne radi na prevenciji problema, što može reći iz vlastitog iskustva*. Tvrdi da *prevencija počinje od kuće* te ako odgoj kod kuće nije dobar, potrebna je *poticajna okolina*. Navodi da *bez Boga nema promjene* te je bitan odnos prema Bogu kako bi se stvari mijenjale. Odgajatelj treba biti *moralna vertikala* u svojoj obitelji i društvu. T. B. tvrdi da promjena ovisi o

odraslima te se fokus u samim medijima treba staviti na *općeljudske vrijednosti i humanitarne akcije*. Ispitanik navodi da bi na *prevenciji radio s djecom i odraslima kroz različite programe*, ali najbitnije od svega, navodi *odnos s Ljubavi velikim LJ, odnosno Bogom*. Z. T. ističe da je ključ svega *nadnaravni odnos, odnos s Bogom* jer je izreka da je *odgoj stvar srca*. Ističe da, ako je *Bog ljubav koji te voli i stavlja ti ljubav u srce, jedino tako možeš imati ljubav koja je potrebna djeci i mladima za njihov rast, napredak i na kraju spas duše koji je cilj salezijanskog odgoja*. Jedan ispitanik prve skupine navodi kako je u današnjem društvu veći naglasak na obrazovanju nego na odgoju u školama. Odgojna kriza danas se može primijetiti i u školama gdje je odgojna djelotvornost slabija od obrazovne. Često se odgojna funkcija zanemaruje, ignorira i potiskuje. U svladavanju odgojne krize moraju se proučiti utjecaji kojima su djeca i mladi izloženi. Odgoj mora biti proces u kojem se nastoje ostvariti ciljevi i norme za razvoj pojedinca, a time i društva. Prema istraživanju Vlahovića i Rimca iz 2004. godine, prema procjeni hrvatskih građana, vrijednosti samoobrazovanja, empatičnosti i altruizma nalaze se na dnu ljestvice prihvaćanja (Jukić, 2013). Nadalje, nedovoljan rad na odgoju u osnovnim školama povezan je i s natrpanim nastavnim programima kao i velikim nedostatkom jasnoće oko odgojnih ciljeva u školi te time učitelji nemaju mogućnosti i usmjerenja za sustavno odgojno djelovanje (Razum, 2007). Tri ispitanika prve skupine istaknula su da u školi održavaju radionice te je potreba za suradnjom između učenika i roditelja nužna. Sva tri ispitanika također navode radionice za roditelje kao nužne jer je obitelj izvor odgoja. Ferrero (2017) kao čvrste temelje navodi uporište u obitelji gdje je najbitnija komunikacija, slušanje, razumijevanje, razvijanje jake duhovnosti i ljubav. U drugoj skupini ispitanika, sva tri ispitanika naglašavaju nužnost promjene društva i prevencije loših ponašanja, a to je odnos s Bogom što predstavlja temelj salezijanske duhovnosti. Razum (2007) navodi da nedostatak duhovne dimenzije vodi u dezorijentiranost, izgubljenost i besmisao današnjeg života. Opravdana težnja za materijalnim ne bi smjela izostaviti duhovne potrebe čovjeka. Ispitanici tvrde da osoba koja ima odnos s Bogom ljubi, a dijete ili mladi čovjek ako osjeti da je ljubljen moći će i sam rasti u ljubavi pa će pridonositi i razvoju društva. Povjerenje i vjera u mlade, kao temelj preventivnog sustava, pomažu mladoj osobi da shvati kako je željena i potrebna, da vidi da njezin život ima smisla te potiče da raste i napreduje u svojim sposobnostima (Koščak, 2012).

Što se tiče sličnosti i razlika obje skupine ispitanika iz sva tri istraživačka pitanja, može se zaključiti kako vrijednosti koje se u društvu trebaju mijenjati zagovaraju obje skupine ispitanika. U drugom istraživačkom pitanju profesionalni učitelji navode važnost provođenja radionica, kako s djecom tako i s roditeljima. Članovi salezijanskog oratorija primijenjuju metode koje se provode u preventivnom sustavu. Svi ispitanici tu navode kao glavnu metodu odgoja - primjer. Glavna razlika u pojmu odgoja kod ovih skupina ispitanika je usmjerenost na svrhu odgoja. Tako drugoj skupini ispitanika odgoj mladih predstavlja još i metodu kojom se dolazi do cilja, spasa duše što je dio transcendentalne pedagogije. U trećem istraživačkom pitanju, prva skupina ispitanika profesionalnih učitelja stavlja naglasak na sustavno rješenje problema odgoja te ističe važnost prakse te potreban sustavan rad s učiteljima i roditeljima. Ispitanici druge skupine navode važnost rješavanja problema radom na duhovnom aspektu čovjeka. Duhovni aspekt kao komponenta u napredovanju odgoja i obrazovanja uključuje odgoj za vrijednosti. Duhovnost nije suprotna tijelu i materijalnome, nego teži preobraženju, tj. postignuću najveće kvalitete cjelovitog čovjeka. Suvremeni odgoj i obrazovanje učeniku bi trebao omogućiti razvoj kreativnosti i stvaralačke djelatnosti, otvorenosti i prihvaćanja samog sebe i drugoga, odgovornost, razumijevanje, slobodu, a sve u okviru konkretnog očitovanja duhovnog aspekta koji se opisuje kao ljubav (Billege, Jurić, 2017).

Najveća univerzalnost don Boscove metode sastoji se u iskazanom povjerenju i ljubavi prema djetetu. Danas, kada se suvremeno društvo ubrzano tehnološki razvija, materijalno napreduje i vremena jednih za druge je sve manje, dolazi se do pitanja što je to najvažnije. Suvremena psihologija ističe temeljne potrebe djeteta za ljubavlju, prihvaćanjem, uvažavanjem, pripadanjem i sigurnošću na čemu moraju poraditi roditelji, učitelji i odgajatelji. Poznati znanstvenik Einstein rekao je jednom da riječ napredak neće imati nikakva smisla dok na svijetu bude nesretne djece, a sretna će biti koliko odrasli i odgovorni to pruže. Valjalo bi onda da cijelo društvo poradi na vrijednostima i doprinosu odgoja kako bi napredak zaista i vidjeli. Sukladno tome ovo bi istraživanje moglo biti korisno svim stručnjacima koji se bave odgojem i obrazovanjem djece i mladih. Međutim, potrebno je prvo poznavati temelje preventivnog sustava da bi ga se moglo primjenjivati u praksi. Manjak pouzdanosti zbog subjektivnosti i manjeg broja ispitanika ali i nedostatak provedenih istraživanja o ovoj temi može biti nedovoljan dokaz o suvremenosti ideja

preventivnog sustava tako da se dobiveni rezultati mogu uzeti samo kao jedan prijedlog od mogućih načina i ideja odgojnog djelovanja u današnje vrijeme.

9. ZAKLJUČAK

Temelj čitavog odgojnog sustava don Bosca predstavlja ljubav kao daljnji pokretač svega ostalog. Cilje je njegovog odgoja dopustiti da Božja ljubav vodi naš život (Golubović, 2016). Ljubav iskazana provjerenjem u mlade i prisutnošću među njima, odgojnim optimizmom i potpunom posvećenosti njima. Tek će dobivajući ljubav odraslih, roditelja, učitelja i odgojitelja i sami moći rasti u ljubavi, sazrijevati u poštene građane i dobre kršćane te izgrađivati društvo na bolje. Don Bosco, nazvan prijateljem napuštenih, postao je uzor i otac tolikih mladih ljudi koji su u njegovo doba bili prepušteni sami sebi.

Imajući u vidu provedeno kvalitativno istraživanje, može se zaključiti da je u suvremeno doba napuštenost mladih ljudi jednaka kao i u don Boscovo vrijeme, ali na nešto drugačiji način. U današnjem društvu mladi su izloženi medijima, virtualnom svijetu te traže sreću u prolaznim zadovoljstvima koja ih trajno ne zadovoljavaju, a roditelji su često zauzeti stjecanjem materijalnih potreba i dobara. Dok su u don Boscovo vrijeme mladi lutali ulicama, danas lutaju u tolikoj izloženosti materijalizmu u kojoj ne mogu pronaći zadovoljstvo. Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež iznosi podatak da se od 1950. godine stopa samoubojstva kod adolescenata učeterostručila te se može postaviti pitanje kakav je to današnji odgoj. Nanni (2014) govori o modernoj viziji čovjeka kao središtu svijeta. Takva vizija dovodi do individualnog, materijalnog, potrošačkog društva bez brige za svijet, koji se ostavlja u nasljeđe novim generacijama. Informiranje i formiranje novih generacija često se događa na zabavama, kafićima, mobitelima, internetu dok su tradicionalna mjesta za odgoj, obitelj, škola, župa, postala skoro pa zanemarena. Attard (2009) navodi da je nužan povratak za svetim. Pod svetim podrazumjeva izgradnju duhovne dimenzije čovjeka i moralnih vrijednosti te navodi veliku žeđ mladih za božanskim, tj. za ljubavlju koju odgajatelj pruža odgajaniku.

Don Boscov život bio je preslika njegovog djelovanja u odgoju koji svoj ideal vidi u životu Isusa Krista. Imajući ideal koji slijedi i za kojeg živi, živio je darivajući se napuštenoj

mladeži te ih je njegov sam život i način odgoja mijenjao. Odgajati primjerom bilo mu je osnovno načelo (Giraud, 2007).

Nanni (2014) ističe da je nužno i danas odgovoriti na zahtjeve društvenog pitanja odgoja te nam iskustvo don Bosca u tome može biti znakovito. Škole danas moraju zračiti posebnim ozračjem vrijednosti i humanosti. Potrebno je imati *inteligenciju ljubavi, srce koje će se založiti nadugo i naširoko* za, kako je don Bosco rekao, *dobru stvar*, a to je odgoj. Založiti se srcem znači angažirati se, dati prostor odgoju u društvenim programima i stjecati kompetencije kako bi prije svega djeca i mladi bili istinski radosne i sretne osobe koje će na taj način moći mijenjati i društvo.

LITERATURA:

1. Bianco, E. (2003). *Takav je bio Don Bosco*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
2. Bianco, E. i De Ambrogio, C. (1989). *Prijatelj napuštenih*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
3. Bosco, I. (2018). *Uspomene iz oratorija*. Zagreb: Salesiana.
4. Bosco, T. (1988). *Ukrali ste mi srce*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
5. Bosco, T. (2003). *Misli Don Bosco*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
6. Ceria, E. (2015). *Don Bosco s Bogom*. Zagreb: Salesiana.
7. Corallo, G. (2017). *Salezijanska odgojna metoda, Don Boscova baština*. Zagreb: Salesiana.
8. Chiavarino, L. (2013). *Don Bosco se smije*. Zagreb: Salesiana.
9. Ferrero, B. (2009). *Sretni roditelji s don Boscovim odgojnim sustavom*. Zagreb: Salesiana.
10. Ferrero, B. (2017). *Vaša djeca imaju samo vas*. Zagreb: Salesiana.
11. Ghiglione, G. (2013). *Don Bosco, preventivni sustav*. Split: Hrvatska salezijanska provincija.
12. Mandić, M. (2007). *Snoviđenja svetog Ivana Bosca*. Zagreb: Biblioteka: Don Bosko.
13. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.
14. Matijević, M., Bilić, V. i Opić, S. (2016). *Pedagogija za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Šk i UF.
15. Nanni, C. (2014). *Preventivni sustav danas*. Zagreb: Salesiana.
16. Ridički, R., Maleš, D. i Rijavec, M. (1999). *Odgoj za razvoj*. Zagreb: Naklada Slap.
17. Silov, M. (2014). *Pedagoške ideje don Bosca, Makarenka i Neilla*. Zagreb: Učiteljski fakultet.

18. Stojić, A. (2003). *Don Bosco svetac mladenačke radosti*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.

Elektronički izvori:

1. Attard, F. (2009). *Biti pastir mladih danas*. Kateheza:časopis za vjeronauk u školi,katehezu i pastoral mladih, 31(1), 257-263. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113123> (18.05.2020)
2. Bašić, S. (2011). *Modernost pedagoške koncepcije Marije Montessori*, 8 (2), 205 - 2014. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/116671> (28.8.2020.)
3. Billege, M., Jurić, A. (2017). *Duhovni aspekt kao komponenta ocjelovljenja odgoja i obrazovanja*. Napredak: časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, 258 (3), 291 - 304. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/187643> (28.08.2020.)
4. Casella, F. (2005). *Prema novom uobličavanju preventivnog sustava. Duhovnost- odgoj-društvenost*. Kateheza:časopis za vjeronauk u školi,katehezu i pastoral mladih, 27 (3), 217 - 232. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113802> (11.05.2020)
5. Chavez Villanueva, P. (2008). *Odgajajmo s don Boscovim srcem*. Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih, 30 (1), 19 - 31. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113165> (11.05.2020.)
6. Ćuk, M. (2012). *Odgojni rad odgajatelja i ponašanja učenika u učeničkim domovima*. Pedagogijska istraživanja, 9 (1/2), 223 - 236. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113455> (28.08.2020.)
7. Dulčić, D. (2014). *Masovni mediji i postmoderno društvo*. Media, culture and public relations, 5 (1), 87 - 97. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/122447> (25.08.2020.)
8. Giraud, A. (2007). *Odgojno očinstvo. Don Boscova pouka*. Kateheza:časopis za vjeronauk u školi,katehezu i pastoral mladih, 29 (3), 205 - 209. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113740> (11.05.2020.)

9. Golubović, A., Polegubić, F. i Beno, J. (2016). *Suvremenost pedagogije djelotvorne ljubavi* Sv. Ivana don Bosca. Riječki teološki časopis, 47 (1), 135 - 154. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/170112> (11.05.2020.)
10. Jukić, R. (2013). *Moralne vrijednosti kao osnova odgoja*. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 11 (3), 201 - 417. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/111399> (25.08.2020.)
11. Koščak, M. (2012). *Prevenција poremećaja u ponašanju prema don Boscovu modelu*. Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih, 34 (1), 64 - 95. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/112084> (11.05.2020.)
12. Maleš, D. (2012). *Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima*. Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, 18 (67), 13 - 15. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124015> (25.08.2020.)
13. Nedimović, T., Biro, M. (2011). *Faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnim školama*. Primjenjena psihologija, 4(3), 229-234. Preuzeto s <https://doi.org/10.19090/pp.2011.3.229-244> (28.8.2020.)
14. Petitclerc, J. M. (2009). *Najznačajnije vrednote preventivnog sustava*. Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih, 31 (1), 36 - 42. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113137> (18.05.2020.)
15. Radić, S. (2011). *Individualizam kao čovjekovo egzistencijalno uporište*. Bogoslovska smotra, 81 (3), 537 - 558. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/72518> (25.08.2020.)
16. Rakić, V., Vukušić, S. (2008). *Odgoj i obrazovanje za vrijednosti*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 19 (4 - 5), 108 - 109. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/60114> (25.08.2020.)
17. Razum, R. (2007). *Odgoj i djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj*. Bogoslovska smotra, 77 (4), 857 - 880. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/22539> (25.08.2020.)

18. Ruffinato, P. (2007). *Ivan Bosco, promicatelj života pomoću odgojnog djelovanja*. Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih, 29 (3), 209 - 219. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113741> (18.05.2020.)

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ovaj diplomski rad izrađen je samostalno uz pomoć literature koja je navedena i znanjem kojim sam stekla tijekom svog obrazovanja.
